

Könyvszemle

Az én molekulám...

A szerző, Sándor Judit, aki nemzetközileg elismert, jogvégzett egyetemi tanár, könyve bevezetőjében említi, hogy több évtizede multidiszciplináris megközelítésben foglalkozik a biotechnológia jogi kérdéseivel, amely érthetően széles körűen épít bioetikai aspektusokra. Ugyan még nem az említett kifejezéseket használták, az emberiséget a kezdetektől fogva foglalkoztatja az emberi jogok és a bioetika, mint például az élet és halál kérdései. Gondoljunk csak az ősi rítusokra, a sámánhitekre és a vallások kialakulására. A nagy történelmi vallások mindegyike kivétel nélkül foglalkozik a test és lélek kapcsolatával vagy az élet utáni lét kérdéseivel. Mindezek az emberi jogok alapvető kérdéseivel együtt párhuzamosan alakították világnézetünket.

Egyre mélyülő természettudományos ismereteink, az új összefüggések felismerése, az orvostudomány középkori vitái az egyházi dogmákkal egyre nagyobb teret adtak az emberi jogok és az etika kérdéseinek összevetésére. A XX. század közepétől a biológia vette át a vezető szerepet az előző századokban rohamosan fejlődő fizika, majd kémia után. A biológiai felismeréseken alapuló technológiák alapvetően új helyzetet teremtettek, amely jelentős mértékben formálja az emberi jogok és az etika egyes kérdéseit. Figyelemre méltó annak megfogalmazása, hogy amíg a jog paragrafusai évezredek óta kőbe voltak vésvé, mint Mózes parancsolatai, addig ez a biológia terén csak a múlt század közepén történt meg,

a DNS-szerkezet megismerésével vált lehetővé az ún. *biológiai ábécé* olvasása. Napjainkban már szinte minden fontos élő szervezet genetikai állományát tudjuk olvasni.

A szerző tanulmánykötetében rámutat arra, hogy míg korábban a jogalkotás utolérő volt, addigra ma már párhuzamosan alakul a felfedező kutatásokkal, azok eredményeinek alkalmazását a jog jelentős mértékben – szinte menet közben – szabályozza, mely cselekmény Janus-arcával ellentmondásokat próbál feloldani, esetleg korlátozni. Ennek jó példája a humán embriókkal végzett kísérletekkel vagy a humán genommal kapcsolatos etikai kérdések, amelyek megvitatása egyben a könyv igen értékes fejezetei. A humán szaporodásbiológiához kapcsolódó jogi-etikai problémák alkotják napjaink egyik legnagyobb társadalmi vitáinak terepét.

A szerző olyan etikai kérdéseket boncolgat nagy hozzáértéssel és empátiával, mint például, hogy milyen mértékben lehet egy humán embrióban genetikai beavatkozást végezni, egyáltalán lehet-e, és ha igen, a beavatkozás milyen jogi kérdéseket vet fel. Ezáltal az az igen fontos dilemma is felszínre kerül, vajon szabad-e egy olyan technológia alkalmazását, mint amellyel a GM-növényeket állítják elő, a mezőgazdaságban megtiltani, mely technológia segítségével éhezőket menthetünk meg a biztos éhhaláltól vagy súlyos hiánybetegségek okozta szenvedésektől.

Sándor Judit, aki számos nemzetközi fórumon dolgozott jogtudósként, bioetikai tudásanyagával felvértezve, bepillantást ad a

nemzetközi szervezetek által évek sora alatt egyeztetett tárgyalások menetébe, ahol sok esetben a hegyek egeret szültek, amint az UNESCO *Egyetemes Nyilatkozata* esetében is történt, köszönhetően az egyes nemzetek kulturális sokféleségének.

A könyv helyzetképet ad az emberi jogok és a bioetika kérdésköréről a biológiai és orvosi tudományok exponenciális növekedésű ismeretanyagának tengerében, mondhatnánk, hogy pillanatképp egy folyamatban,

Pályák és képek

„Légy üdvözölve Stambul, elhaló török dicsőség egyetlen kincse, világok büszkesége, gyógyó napkeleti bújbáj fényes hazája, viruló rom, romladozó virány” – írta a mindössze huszonhat éves Vészi József (1858–1940) az egykori *Nemzet* hasábjain 1884. április 18-án abban a tárcájában, amelyben a trónörökös pár tervezett utazásába vezeti be az olvasót. Amolyan „előzetes tudósítást” – két tárcát két egymást követő napon – küldött a lapnak Vészi, akinek választékos stílusa, eleven könyvedséggel gördülő mondatfolyamai már ekkor megelőlegezik a tündöklő tehetségű újságíró. Hogyan is sejthette volna, hogy az apjának nem engedelmességet Rudolf trónörökös öt év múlva már halott, s titokzatos és tragikus halála mintha előrevetítette volna a Monarchia későbbi végzetes megpróbáltatásait?! Széchenyi Ágnes testes kötete az újságíró-fejedelem és bizonyos értelemben „dinasztiaalapító”, az Aradról induló *self-made man*, Vészi József remek portréjával kezdődik, akit pályájának csúcán például Thomas Mann, Stefan Zweig és Arthur Schnitzler is köszöntött. Másodikként a szerző Vészi egyik lányának vejét, a szintén kiemelkedően tehetséges, a Nagyváradon Adyval együtt újságíróskodó

melynek továbbgondolása példátlanul sok feladatot ad napjaink jogtudósainak, bioetikusainak és technokratáinak. A kötet egyes fejezetei kiváló tárházai a téma iránt érdeklődőknek, naprakész információkkal és problémafelvetésekkel, mely utóbbiakra a jövőben választ kell adni. (Sándor Judit: *Az én molekulám, Bioetika és emberi jogok a XXI. század elején*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2016)

Balázs Ervin

biológus, az MTA levelező tagja

Bíró Lajos (1880–1948) pályáját kíséri végig a magyarországi szerkesztőségektől a forgatókönyvírásban szerzett világhírnévig. A szerző által is többször idézett Nagy Endre – az *Egy város regénye* című kötetében – szelíd (ön-) iróniával beszéli el, hogy a kiadó-tulajdonos megkérte, fogadna egy fiatalembert az állomáson, aki majd 70 koronáért korrektorként fog dolgozni a lapnál. – De miért éppen én? Ott a Bíró Lajos vagy az Ady Endre – fortyan föl dacosan Nagy Endre, aki végül is kimegy a pályaudvarra, hogy fogadja a Debrecenből érkező nyurga fiatalembert, aki nem más, mint Krúdy Gyula. Bíró pályája a váradi szerkesztőségből a Korda-fivérek közelébe vezetett, és az egykori bravúros stilszta, a sajtó önreflektív elemzésének egyik úttörője a forgatókönyvírás klasszikusa lett. Vészi-rokon a hatalmas irodalmat földolgozó, az anyagot fölényes biztonsággal kezelő Széchenyi Ágnes kötetének harmadik, talán legellentmondásosabb szereplője is. Horváth Zoltán (1900–1967) feleségül vette Molnár Ferenc és Vészi Margit lányát, Molnár Mártát, vagyis Vészi József unokáját, akit a sajtómúlt kutatói második férje után inkább Sárközi Mártaként emlegetnek. Széchenyi Ágnes találó jellemzése szerint Horváth Zoltán „Nyugtalan és nyughatatlan ember volt, sokszor újakezdett

élettel”. Elkötelezetten baloldali, még szinte gyerekemberként kezd politizálni. Túlzásokra hajlamos természetéből fakadóan élesen, sőt olykor talán igazságtalanul támadta a Horthy-rendszert, majd a szociáldemokraták és a kommunisták egyesülésekor maradéktalanul meg akart felelni Rákosiéknak. Mindhiába, koncepciók perben elítélik, több mint hat évet tölt börtönben. A politikával sohasem békült ki, Kádárék még élete utolsó évtizedében is figyeltették, lehallgatták, vegzálták. A politikus Horváthnál, úgy fest, szerencsésebb lett a kutató, úrrá tudott lenni legfőbb bíránkon, az időn: a korántsem hibátlan, olykor elfogult, 1961-ben megjelent *Magyar századforduló* című munkája – ahogy Széchenyi Ágnes írja – „ma is alapmunka, közkönyvtárak örökös hiánykötete”. Halála előtt három évvel pedig közreadta kétkötetes, tudományos igényű Teleki László-monográfiáját, amelyhez nem más gratulált melegen és „szeretettel”, mint Illyés Gyula, noha az urbánus-népi „választóvonal” két oldalán álltak.

A kötet egyetlen női főszereplője a már említett Sárközi Márta (1907–1966), akit segítőkészsége, embersége, talpraesett cselekvési ösztöne, s – egyáltalán nem utolsósorban – íráskészsége, biztos irodalmi ízlése a körülötte forgolódnók egyenrangú társává tesz; a *Válasz* 1946-os újraindítása pedig olyan tett, amelyet az irodalomtörténet és a tágas értelmezett sajtóvilág egyaránt a legmagasabb polcra helyez. Képzletbeli vagy valóságos ideológiai vonalakat lépve át, a folyóiratban megjelenik Szabó Lőrinc, Németh László és Bibó István, de munkatárs volt az „urbánus” világból Vas István, Sötér István, Weöres Sándor, s írt ide például Pilinszky János is, akitől ezt az újholdasok nem vették túl jó néven. A főszerkesztő Illyés Gyula fokozatosan átengedi a folyóirat összerakásának nem kevés

tényleges gondját Sárközi Mártának, aki így lép örökébe korán katolizált, 1945 márciusában Balfon elpusztított férjének, Sárközi Györgynek, az első *Válasz* főszerkesztőjének. Ha lenne olyan, hogy „emberségtörténet”, akkor ennek egyik vitathatatlan főszereplője a szegénységet és a nyomort humorral viselő, ha kell, almát áruló, ha kell, műstoppolást vállaló Sárközi Márta lenne. Saját szavaival: „A család férfi tagjai hol emigráltak, hol imigráltak, hol az volt a baj, hogy zsidók, hol az, hogy keresztények, hol az, hogy kitértek, hol az, hogy visszatértek. [...] 1943-ra már teljesen megzavarodtam magam is, bújtattam kommunistát a hátsószobában, harmadik-utast a cselédszobában, nyilast a vécében, zsidót a padláson, keresztényt a pincében.”

Széchenyi Ágnes kötetének ötödik főalakja némiképpen más pályákon mozog. Sajtóhoz, irodalomhoz neki is van bőven köze, de Kornfeld Móríc (1882–1967) elsősorban mégis bankár és üzletember. Édesapja, Kornfeld Zsigmond a nagynevű Rotschild-ház egyik képviselőjeként, a tőzsde elnökeként szerzett hírnevet, sokoldalúan tehetséges fia az iparbárok pályáján haladt előre, miközben szellemi tekintélye is egyre nagyobb lett. A Tolna megyei Iregen többezer holdas, messze földön híres mintagazdaságot hozott létre, amiben nagy része volt feleségének, Weiss Mariannának, Weiss Manfréd lányának. Az iregi vendégház – ahogyan a kötetben olvassuk – szinte „letározza” a kor szellemi, politikai elitjének jelentős részét. Méltán jegyzi meg minden valamirevaló sajtótörténeti kézikönyv, hogy Kornfeld Móríc anyagilag is támogatta az 1938-ban Pethő Sándor főszerkesztésével megindított *Magyar Nemzetet*, amelynek első hat éve máig őrzi helyét a honi újságvilág történetének legfényesebb lapjain. A széthulló rendszerrel elpusztult a vagyon, s a magyar

modernizációban és mecenatúrában végig eminens szerepet játszó dúsgazdag család csak a náccal kötött különleges egyezményrel kerülhette el, hogy sok százezer zsidó származású honfitársunk szörnyű sorsára jusson. Gyár, vagyon és birtok megsemmisülhetett, de a gondolatok megmaradtak, s máig érvényesek, például Kornfeldnek az az eszmeifuttatása, amely megkülönbözteti a politikust az államférfitől: ez utóbbi művész, tehát intuitív, az előző viszont mesterember, aki igen kiváló lehet, de legjobb esetben logikus – írja Kornfeld, s azt már csak én teszem hozzá, hogy mi „legrosszabb eseteket” is ismerünk, sőt kontárok garmadához is volt és van „szerencsénk”.

Széchenyi Ágnes kötetének hatodik főszereplője, Szegi Pál (1902–1958) sem akar ki, noha életében nem jelent meg önálló kötete. Pedig pályájának egyik legfontosabb szereplője, egy ideig barátja, Illyés bámulta műveltségét, „Kosztolányi rábízta könyvtára katalógizálását”, az avantgárd követőjeként Kassák Lajos köréhez tartozik, Szántó Juditot ő mutatta be József Attilának, s franciás műveltsége okán elemzi és értékeli irodalmunk Villon-fordításait. Széchenyi Ágnes kötetéből még nagyon sok mindent tudunk meg Szegi munkásságáról, például azt, hogy „lebilincselő képelemző”, aki a Rákosi-korban a *Szabad Művészet* főszerkesztői székéből már inkább ítésként s nem analitikusként értékeli a művészeket, holott 1948-ban még „az analitikus elmélyedés okos szerénységét” ajánlotta a kritikusoknak. Önmagával elégedetlen alkot, sok csalódás érte, de „fogalom volt. Tekintély.”

Hat főszereplő kereste és találta meg szerzőjét Széchenyi Ágnesben, aki Bíró Lajos pályáivét ebben a kötetben rajzolta meg először, a többi ötről már adott közre kötetet. Mindjárt könyve elején leszögezi, hogy központi kategóriája a kritikai és a tudományos

életrajz, ennek megfelelően távolságtartó elemzéseket olvashatunk, a szerző és „hőse” között a legkisebb távolság talán Sárközi Márta esetében tapasztalható, s teljes joggal, hiszen a sokak csodálatát kivívó asszony embersége és cselekvő bátorsága a legteljesebb erkölcsi megbecsülést érdemli. A kritikai és tudományos jelzőhöz azonban még egyet hozzátennék: az olvasmányost. Ennek köszönhető, hogy az egybeszerkesztett és a jegyzetapparátusokkal újjáformált hat monográfia jól illeszkedik egymáshoz; s ennek köszönhető az is, hogy a hat pálya egyetlen térré rendeződik, a kivételesen értékes, a szöveget pompásan kiegészítő, jobbára magántulajdonú képek pedig tablóvá: a Monarchia „Gründerzeitjétől” az összeomlásra, a korántsem egynemű Horthy-korszakokra, a háborús és holokauszt-izonyatokon át az 1945-ös reménytelen újrakezdésig, majd a Rákosi-kor rémségein, az ötvenhatos föllángoláson át a Kádár-korig, vagyis közlemúltunkig, Ragyogó portrék pillantanak az olvasóra, lebilincselő történetek, tragikus és felemelő életutak zajlanak e térben, amelyek sajtó- és irodalomtörténeti, eszme- és mentalitástörténeti folyamatokká állnak össze. S ha egy szörszálhasogató szerkesztő itt-ott találna is kevéske igazítanivalót, az szemernyit sem változtat azon, hogy a magyar művelődéstörténet tudományos földolgozását Széchenyi Ágnes olyan munkával gazdagította, amelynek szövege és képanyaga egyaránt megkerülhetetlen laikusnak és szakembernek, kutatónak és egyetemistának, tudósnak és „ártatlan” olvasónak. (*Széchenyi Ágnes: Pályaképek! Művelődéstörténeti metszetek a 20. századból. Budapest: Corvina, 2015. 383 p.*)

Martin József

professor emeritus, Eszterházy Károly Egyetem
Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék

Okos és jó városok

Mikor lehet sikeres, sokak által olvasott és a témakör szakemberei által elismert egy tudományos kutatások eredményeit összefoglaló könyv? Mindenekelőtt akkor, ha a szerző olyan témát választ, ami nem pusztán öt érdeklő, könyve érdemi problémához új szempontokat adó, meggyőzően érvelő érdemi hozzászólást nyújt. Sokat segít, ha a szerző már korábbi műveivel is bizonyította szakértelmét, nemegyszer pusztán neve kelti fel a potenciális olvasók érdeklődését. Mindez persze korántsem elég a sikerhez, a szerző tehetsége és kreativitása általában nehezen bontakozhat ki, ha nem élvezheti egy megfelelő szellemi és intézményes környezet támogatását.

Z. Karvalits László nevét régóta ismerik azok, akik az információtermelés és terjesztés, terjedés problémái iránt érdeklődnek, szerzőnk igen sokat írt az 1945 utáni évek magyar sajtójáról, az információtermelés számos elméleti kérdéséről, kutatásmódszertani problémákról, lételeme a problémakör irodalmában való elmélyülés. Úttörő szerepet játszott, játszik az információtörténet hazai intézményhálózatának formálásában. Legutóbbi munkái az I. világháború információtörténetével foglalkoznak. Z. Karvalits László azonban korántsem csak az információk világának rabja, tehetsége sokfelé árad, verset, novellát ír, a zene sem áll távol tőle, röviden úgy összegezhethetnénk személyisége fő jellemzőjét, hogy a tartalmában és kereteiben is minőségi, gazdag élet titkát kutatja. Így talált rá az ilyen élet lehetséges optimális keretét adó „okos városok” témájára. A nem mindennapi személyiség rátalált arra a nem mindennapi intézményre is, amely két évig biztosított számára ösztöndíjat ahhoz, hogy ebben a könyvben összefoglalja mondanivalóját az

élhető, „okos városok” jellemzőiről. Ez az intézmény a kőszegi Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (Institute of Advanced Study Kőszeg, rövidítve IASK,) amely egy negyedszázada alapítványi formában működött társadalomtudományi kutató és oktató intézmény (Társadalomtudományok és Európa-tanulmányok Intézet, angol nyelvű rövidítéssel ISES) folytatójaként 2016 januárja óta olyan projektekkel foglalkozik, amelyek természettudósok, társadalomtudósok, alkotóművészek kooperációját feltételezik. Önmeghatározása szerint „tudományágakon átívelő kreatív közeget biztosít a tudományok és művészetek terén zajló kutatásnak, innovációnak, illetve fejlesztésnek” a fenntarthatóság múlt-, jelen- és jövőbeli kihívásait célozza meg, s elkötelezett az iránt, hogy a változó és növekvő társadalmi igényeket szolgálja, a nyílt párbeszéd, élvonalbeli kutatás, valamint magas színvonalú publikációk és számos érdekcsoportot érintő ügyekben felelősségteljes szakpolitikai javaslatok útján. Az intézet legátfogóbb, legkiterjedtebb, legnagyobb hatású munkája a *Kreatív város – fenntartható vidék* projekt (rövidítve KRAFT), amelynek elméleti alapjait Mislivetz Ferenc és munkatársai dolgozták ki és publikálták először a *Kreatív városok és fenntarthatóság – Javaslatok a Duna-stratégia megvalósítására Nyugat-Pannónia példáján* című kötetben (*Kőszeg–Szombathely, 2012*). Erre építve indulhatott el a munka Kőszeg város példáján, kormánytámogatással, egy tág perspektívájú, a Nyugat-Dunántúl hosszú távú regionális fejlesztési lehetőségeit vizsgáló terv célkitűzéseivel. A munka eddigi eredményei számos publikációban kaptak nyilvánosságot, az elmúlt év őszén Mislivetz Ferenc szerkesztésében, a Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete kiadásában *Kisvárosok reneszánsza. A kőszegi példa* címmel

megjelent kötetet Csepeli György ismertette a *Magyar Tudomány* 2017/3. számában. Ebben a tanulmánygyűjteménybe is írt Z. Karvalits László, aki most önálló kötetben összegezte kutatási eredményeit. A két kőszegi ösztöndíjas évről számot adó, monográfiává kikerekedett tanulmányorozatot három nagy téma köré szerkesztette az igen lendületesen fogalmazó, nemegyszer szokatlan szófordulatokkal, metaforákkal is élő szerző. A három téma három nagy fejezete széles ívet alkot: először elméleteket „ráz szét, kever és rendez újra”, majd az elmélettől a gyakorlat felé fordul, végül pedig a gyakorlat módszertanáról ír.

Mi különbözteti meg az okos (*smart*) várost és okos polgárait azoktól a városoktól, amelyekre ez a jelző nem alkalmazható? Lehet-e minden várost okossá tenni? Vannak-e különlegesen okos városok, kijelölhetjük e netán a legokosabbat a világon? A könyv legnagyobb érdeme, hogy tisztázni tudja ezeket az alapkérdéseket, hiszen, ahogy a *Bevezetés* fogalmaz: „az okos város” fogalmában mostanra „szinte minden fel is oldódott, amit az eszközökkel/megoldásokkal párosított tudás kapcsán valaha gondoltak...” (7.).

A meghatározás első eleme a városnagyságra vonatkozik. Sokan foglalkoznak a metropoliszok lehetőségeivel, szerzőnket azonban leginkább a kis és közepes (100 000 lakos alatti) városok érdeklik, hiszen (meglepő adat) mind Európában, mind Magyarországon a városlakók többsége ilyen méretű helységeken él, nálunk a hétmillió városlakóból négy-millió. 336 ilyen városunk van, a könyv ezek problémáira, lehetőségeire összpontosít.

A tiszta fogalmakat rendületlen következetességgel kereső szerző szerint a legfontosabb alapkérdés a technológiai és társadalmi szempontok viszonyának tisztázása. Számos informatikai cég ugyanis információtechnológiai

eszközökkel kívánja javítani a városok életminőségét, s erre természetesen saját fejlesztésű eszközeit tartja a legalkalmasabbnak. A könyv alaptézise (amelyet számos jeles szerző érveire épít) szerint a technológiai oldal csak kiegészítő szerepet játszhat, az okosság igazi forrása a jól megválasztott gazdasági tevékenység, a jól szabályozott mobilitás, a jól kommunikáló hálózatok, a környezet, a természeti erőforrások fenntarthatóságra figyelő kezelése, a tényleges és nem csak formális részvételi demokrácia, a szellemi tőke körültekintő hasznosítása. Az emberi erőforrás (ezt az embert pusztán erőforrásnak minősítő fogalmat is a technológiai szemléletmód honosította meg) kreativitásának egyik legmélyebből bugyogó forrása a kulturális örökség újrafelfedezése, az erre épülő örökségipar, s e téren különösen tanulságos Kőszeg példája. Ebben a könyvben Kőszeg csak egy példa a sok közül: fogalmi keretei az intézmények, folyamatok és rendszerek, amelyek révén hasznosíthatóak az erőforrások (emberek, eszközök és tartalmak). Az okosság a szerző értelmezésében azonban csak eszköz a „jó város” létrehozásához. Ennek leírása során a szerző nem szükkölködik a jelzőkben: alkalmazkodó, öngyógyító, érző, válaszképes, fenntartható, zöld, egészséges, biztonságos, kreatív, innovatív, bevonó, egyenlő, igazságos, nyílt, átlátható multikulturális, kevert, összekötő, hálózatba kapcsolt. Mindezeket a jellemzőket egyesítő város persze aligha létezik, de tervezésnél, értékelésnél jó szolgálatot tehet egy ilyen ideáltipikus viszonyítási pont.

Az ideáltipikus városhoz közelítést tudással tudást kormányzó tudásvárosok tudják megvalósítani. A tudásvagyon a mai kommunikációs lehetőségek mellett könnyen hasznosítható, érvel a szerző. Ez nem cáfolható állítás, de hozzá kell tennünk, hogy ezek a

lehetőségek a versenyt nemcsak a kreativitás serkentőjévé, hanem öldöklővé is tehetik. A tudásváros leggyakrabban emlegetett jellemzői a tágabb és szűkebb értelemben vett hatékony környezetérzékelés, a legjobb megoldások feltalálásának és kreatív alkalmazásának képessége, leginkább pedig az ún. reziliencia, amely ebben az összefüggésben a különböző jellegű válságok utáni újjáépítés, újrakezdés képességét jelenti. E tudás magas szintű technológiai háttere, hardvere, ún. *kemény infrastruktúrája* csak a városi döntéshozók és végrehajtók „puha infrastruktúráján” keresztül hasznosulhat. A könyvben részletezett sokágú nemzetközi tapasztalat azt mutatja, hogy az életminőséget különösen javítják a jól megválasztott közösségi infrastruktúrák, így például olyan közösségi helyiségek, ahol barkácsolni, tapasztalatokat cserélni, játszani lehet. A közösségi fogyasztás hatékonyan erősíti a lokális közösségek kohézióját, érdekérvényesítési képességüket. Igen innovatív ötlet a szomszédságok *online* közösségekbe szervezése (hiperlokális aktivizmus) és így a kapcsolati hálók bővítése és erősítése. A szerző számos, a világ különböző részeiről hozott példa elemzésére alapozza általános tételeit. Budapest sajnos csak negatív példaként szerepel: véleménye szerint Közép-Európa legkedvezőbb kiindulási adottságokkal rendelkező városa ugyanis „az elmúlt harminc évben egyetlen irányítási ciklusban sem mutatott fel egyetlen perspektivikus elemet sem” (52.). A pozitív ellenpontok többek között Brisbane, Barcelona, Dublin, de sikerükhöz korántsem volt elegendő a klasszikus városfejlesztési imperatívusz: napsütés, szaktudás és nyüzsgés. Az új kőszegi intézet szellemi útmutatója, Hankiss Elemér gondolatával élve: szükség van mindezekén kívül egy kritikus tömegre, kiválóság-szigetekre, hálózata-

tokba építettségre, amelyek legkönnyebben kultúrák találkozási helyein (mint amilyen Kőszeg) tapasztalhatóak. Szerzőnk igen érdekes gondolata, hogy erőforráshiányos helyzetben (és Magyarországra ez a jellemző) pusztán az elmaradottság mérséklése jövőorientált beruházások nélkül inkább növeli, mint csökkenti a leszakadás mértékét. A sok milliárdot felemésztő díszkövezetes, szökökutas városközpont-rehabilitációk stratégiaileg értéktelenek, ha nem kapcsolódnak új munkahelyeket teremtő, tág perspektívát nyújtó, tudást gazdagító beruházásokhoz. Stratégiaileg minden bizonnyal igaz ez az állítás, fűzhetjük hozzá, de régióinkban túl sokáig helyeztük előtérbe a jövőt a jelennel szemben, így a mindennapjainkat kellemesebbé tevő építkezések életmódjavító hatását tévedés lenne alábecsülni.

A kisebb tudásvárosok első külföldi példája a könyvben Raguz/Dubrovnik, amely 1358-tól 1808-ig változó külső viszonyok között tudta megőrizni autonómiáját, és ezt a polgárság aktív részvételére építő bölcs városvezetésnek is köszönhetette. Egyes szerzők a világ „első tudásvárosának” nevezik Raguzát, ahol közel fél évezreden át működött sikeresen soknyelvű, sokkultúrájú közösség. A városvezetés bölcsességének legfrissebb példajaként polgáraik védelmében korlátozták az életminőségüket veszélyeztető tömegturizmust. Nem várná az olvasó, hogy a tudásalapú városkormányzás első magyarországi példajaként Nyíregyházáról esik szó. A 18. század második felében és a 19. század első negyede során szlovák és német ajkú evangélikusokkal, majd számos egyéb etnikumú és társadalmi státusú betelepülőkkel nyolc-tízszerezésre nőtt a település lakónak 1830 körül kb. 17 ezerre rúgó száma. „A sok nyelv, vallás és mesterség birtokosai révén a város lakóinak

fejében megtestesülő tudásállomány messze felülmúlta a környező települések tradicionális tudásszintjét [...], az importált tudások gazdasági és társadalmi innovációba fordultak” (79–80.).

A könyv talán legérdekesebb példasorozata arról szól, miként válhat egy város egyes szakterületek „világfővárosává”. Sok város élt már ezzel a lehetőséggel, így ismerjük Párizst a divat, New Orleans-t a jazz, Bécs-et a zene világfővárosaként, így lehet Szingapúr a világ legintelligensebb kikötője. Karvalits László szerint azonban a világfővárossá válás lehetősége nem pusztán a nagyvárosok privilégiuma, próbálkozhatnak vele kisebb települések is. Szerinte Magyarországon legalább tucatnyi kisebb településnek lehetne erre esélye. A könyv elgondolkoztató javaslatokat tesz a világfővárossá válásra, így Szegeden már el is kezdődött az ottani sikeres informatikai fejlesztések eredményeire építő mozgalom: legyen Szeged a nyílt paradigma fővárosa (*Open Szeged*). Lökősháza a fényfestészet, Ipolytarnóc a geológiai célzatú szervezett tudományos diákturizmus világfővárosává válhatna. A nemzetközi tapasztalatok szerint sok turistát vonz a világfőváros *brand*, a recenzens azonban alapos megfontolást javasol ilyen akciók beindítása előtt. Így például nem valószínű, hogy sok turista számára válna különösen vonzóvá a szerző javaslatára a kullancskutatás világfővárosává nyilvánítandó Zalaegerszeg.

Zalaegerszegnek amúgy külön fejezetet szentel a szerző, a várost a víz és vízpart stratégiai lehetőségei szempontjából vizsgálja. A víz hagyományosan egyszerre erő- és veszélyforrás. Érthető módon általában a veszélyelhárítás áll a vízgazdálkodás előterében, azonban a „szenvedélyes haladástudattal” végzett folyószabályozások igen sok környezeti ártalommal is jártak. Az ipari társadalomból a

sokkal kevesebb ipari célú vízfelhasználást igénylő információs társadalomba vezető átmenet világtörténeti fordulata új lehetőségeket adott a „vizes területek” revitalizációjára, vízközpontú fejlesztési stratégiák kialakítására. A könyv egyik érdekes pozitív példája a bakonyi falu, Pápateszér esete, amelynek malomtóhálózatát a malomipar összeomlása után turisztikai célpontként sikerült revitalizálni. Negatív példa az Eger patak medrére épített, autómentes környezetben felesleges kerékpárút.

A termékeny gondolat erejét illusztrálja a dél-csehországi különleges szépségű Český Krumlov esete. 2013 közepén egy csehül is beszélő svájci társadalomtudós, aki a világ legjobb egyetemén tanult, dolgozott a Világbanknál, az ENSZ-nél, nagyvállalatoknál, az új típusú társadalmi innovációt segítő és abból profitáló egyetem tervével kereste meg a városvezetést. Egy évek óta kihasználatlan korábbi katonai területen akarta elkezdni egy ilyen intézmény fejlesztését. Néhány hónap alatt az általa vezetett kutatói csoport eljutott egy szándéknyilatkozat aláírásáig a városvezetéssel. A konkretizálás fontos állomása volt 2015 júniusában egy önkormányzati testületi ülés, amelynek előkészítői anyagai a sok bizonytalansági tényező miatt e projekt leállítását javasolták. Az ülésen napirend előtt a svájci társadalomtudós, Gaudenz Assenza azt mondta, hogy csak konszenzusos megoldást tud elképzelni, annak híján nem kívánja erőltetni a munkálatok továbbvitelét. S láss csodát: a testület tízperces tanácskozás után egyhangúan igent mondott a tervre. Mi történhetett? A magyarázat a könyv legkésőbb s egyben legoptimistább két mondata: „Mint ha posztmodern egérlyukon keresztül, egy spirituális pillanatra egymásra találtak volna azok, aki egy szétnyűtt, megbecstelenített,

korrupt és kiüresedett képviselési demokrácia öntőformáiban valójában nem nagyon képviselnek már senkit és semmit, csak magukat, meg azok, akik a hatalom sáncain túl, de egyetemleges felelősségértől hajtva a világ jobbá tételén serénykednek és eközben egyetlen fegyverük az ész és a szív. És evvel megnyílt a reménynek egy új dimenziója... (120.)

A szerző habitusa és a könyv egész logikája inkább a reményt látatja, ezért is foglalja össze a harmadik rész a tudásalapú fejlesztés módszertanát általában és Kőszegre konkrétan. Plasztikusan látatja az opciókat, a rendszerezés alapja az erőforrások és a tudati tényezők viszonya. Az opciók Kőszeg esetében (de más városokra is alkalmazhatóan): májusi fagy, azaz sok tudás, kevés erőforrás; szüret: sok tudás, sok erőforrás; lápvilág: tudatlanság és erőforráshiány; kiscsömög: sok erőforrás, „de nincsen ész”. A szerző reménye a szüret, félelme a többi esetleges kibontakozási lehetőség. Annak elősegítésére, hogy minél több szüret legyen, a záró oldalakon részletes módszertani javaslatokat olvasha-

tunk, amelyeket egy a könyvhöz mellékelte folyamatára is illusztrál. A vonatkozó szakzsargon következetes használata nem fedi el az igen gyakorlatias, kilenc pontba foglalt, vezetői összefoglalónak is tekinthető szakpolitikai ajánlásokat.

Az ajánlások lényege igen egyszerű, de gyakran elfelejtett igazság: sokféle figyelő, elemző gondolkodás előzze meg a döntéseket és cselekvéseket, hiszen a könyv Európa lakosságának és azon belül Magyarország lakosságának is többségét érintő témákat tárgyal. Az egyszerre hezitáló, mérlegelő és ugyanakkor szenvedélyes cselekvésvágytól vezérelt, jól olvasható mű minden város lakó figyelmére érdemes, rövidesen várhatjuk angol változatának megjelenését. (*Z. Karvalics László: Okos városok, kérdő- és felkiáltójelekkel. Tudósítás két kőszegi KRAFT-évről. [IASK-KRAFT könyvek. A sorozatot szerkeszti: Mislivetz Ferenc]. Szombathely–Kőszeg: Savaria University Press– Fel-sőbbfokú Tanulmányok Intézete, 2017, 175 p.*)

Pók Attila
történész

CONTENTS

György Lukács

- Ágnes Heller: All that Remains Alive from the Work of György Lukács 898
 János Kelemen: The Legacy of György Lukács: An International Conference in Budapest ... 905
 István Monok: Preservation of Memory through Public Collections.
 Á Propos of the Manuscript Legacy of György Lukács 910

Virtuality as a Third Sphere of Being:

Philosophical Perspectives on Virtual Worlds and the Information Revolution

Guest Editor: András Benedek

- András Benedek: Introduction 914
 László Ropolyi: Virtuality as a Third Sphere of Being 918
 Zsuzsanna Kondor: Virtuality in Cognitive Processes 929
 Dániel Golden: On the Dual Nature of Virtuality 937
 András Benedek: Actual and Virtual Worlds Turning into Integrated Knowledge
 Architectures – Are They Going to Integrate, or Were Never Considered Apart? 944
 László Székely: Virtual Worlds and the “Noosphere”: The Information Technology
 Revolution in the Context of Teilhard de Chardin’s Cosmology 959
 Vera Békés: Network or Labyrinth?
 The (Potential) Space Experience of Network Dependents 968

Study

- István Szilágyi: Portugal and the Hungarian Refugees of the 1956 Revolution 971
 Edit Fabó: Libraries as Foundations
 in Scientific World-Conception in the Field of Humanities 981
 Péter Vinkler: Measure and Impact of Hungarian Scientific Publications
 in International Comparison 991
 József N. Szabó: Founding of the Kossuth Prize 1001
 Ágnes Vajda – Gyula Kasza: Costs and Social Burden
 of Foodborne Diseases. Methodological Review 1007

Outlook (Júlia Gimes) 1013

Book Review (Júlia Sipos) 1016